

О. О. Школьний

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, Уманський національний університет садівництва, Україна
alexandrsh2@mail.ru

УДК 339.92:633.85

Н. Б. Побережець

аспірант кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, Уманський національний університет садівництва, Україна
poberezhets_n@mail.ru

РОЗВИТОК ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС НА РИНКУ ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР

Анотація. У статті розглянуто сучасний стан та зроблено історичний дискурс розвитку співробітництва між Україною і країнами ЄС в аграрній сфері. Проаналізовано динаміку експорту олійних культур до країн Євросоюзу та визначено перспективи для подальшої співпраці. Оцінено переваги і можливі втрати для товаровиробників олійних культур у разі підписання Угоди про асоціацію нашої країни з ЄС. Запропоновано заходи щодо покращення співпраці між Україною та Європейським Союзом в аграрній сфері.

Ключові слова: Європейський Союз, Україна, ринок олійних культур, євроінтеграція.

А. А. Школьный

доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой менеджмента внешнеэкономической деятельности, Уманский национальный университет садоводства, Украина

Н. Б. Побережец

аспирант кафедры менеджмента внешнеэкономической деятельности, Уманский национальный университет садоводства, Украина

РАЗВИТИЕ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ МЕЖДУ УКРАИНОЙ И ЕС НА РЫНКЕ МАСЛИЧНЫХ КУЛЬТУР

Аннотация. В статье рассмотрено современное состояние и осуществлен исторический дискурс развития сотрудничества между Украиной и странами ЕС в аграрной отрасли. Проанализирована динамика экспорта масличных культур в страны Евросоюза и определены перспективы для дальнейшего сотрудничества. Оценены преимущества и возможные потери для товаропроизводителей масличных культур в случае подписания Соглашения об ассоциации нашей страны с ЕС. Предложены мероприятия по улучшению сотрудничества между Украиной и Европейским Союзом в аграрной сфере.

Ключевые слова: Европейский Союз, Украина, рынок масличных культур, евроинтеграция.

O. O. Shkolnyi

D. Sc. (Economics), Professor, Head of the International Economic Management Department, Uman National University of Horticulture, Ukraine
1 Instytutska St., Uman, 20305, Cherkasy region, Ukraine

N. B. Poberezhets

Post-Graduate Student, Uman National University of Horticulture, Ukraine
1 Instytutska St., Uman, 20305, Cherkasy region, Ukraine

DEVELOPMENT OF RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND THE EUROPEAN UNION AT THE OILSEEDS MARKET

Abstract. Active integration into the international trade is very important to develop national economy. Policies of the EU countries and Ukraine towards the Free Trade Agreement between the EU and Ukraine will help members of oilseeds market to provide new prospects of development for this industry.

The authors have analyzed collaboration between Ukraine and the EU countries in agrarian sphere. The study has shown the advantages and the failings for the producers of oilseeds within the framework of the European Union Association Agreement. And the study has revealed that Ukraine is an important partner of the EU countries at the markets of sunflower seeds, soybeans and rapeseeds.

Ukraine's way to the European integration was successful and purposeful. Ukraine is the priority partner of the EU within the framework of the European Neighborhood Policy. From the moment of Ukraine's independence, the development of economic relations between the EU and Ukraine has a positive dynamics, particular in the agrarian sphere. In the EU countries oilseeds have a wide application. They are used as food products, feeding stuffs, for biodiesel production and other industrial purposes.

To improve trade relations between Ukraine and the EU countries, the authors regard necessary to diminish bureaucratize and long custom procedures, to decrease export and import duties on some types of products. It is important to increase a part of high-quality products and to develop modern information system as for agriculture markets in Ukraine.

Keywords: European Union; Ukraine; oilseeds market; European integration.

JEL Classification: F15, Q13

Постановка проблеми. Активна інтеграція в міжнародну торговельну мережу є необхідною умовою для успішного розвитку України в системі сучасних глобалізаційних процесів. Особливо важливим є зміцнення експортних відносин для розвитку національної економіки, і зокрема аграрної сфери. Ініціативна політика країн ЄС та України щодо створення зони вільної торгівлі

сприятиме розвитку вітчизняного аграрного ринку. Насамперед відкриються ширші можливості для учасників ринку олійних культур і продуктів їх переробки. Ідеться про експортерів насіння соняшника, ріпаку та соняшникової олії до країн Євросоюзу. Із підписанням Угоди про асоціацію із країнами ЄС для вітчизняних виробників створюються нові перспективи розвитку цієї галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами розвитку співробітництва України із країнами ЄС протягом багатьох років переймаються провідні вчені-економісти. Супіханов Б. К. досліджує переваги та недоліки для аграрної сфери України в умовах формування зони вільної торгівлі з ЄС [1]. Особливості аграрної політики країн Європейського Союзу розглянуто у працях Кваші С. М. [2]. Досвід інших країн у створенні зони вільної торгівлі з ЄС досліджує Кирилюк С. В. [3]. Палаганюк Ю. В. вивчає загальні економічні аспекти створення зони вільної торгівлі між Україною і ЄС [4]. Штефан Бойнек та Імре Ферто (Войнес & Ferro, 2008) визначають рівень і стан торговельної спеціалізації, а також можливості досягнення конкурентних переваг нових учасників ЄС на агропродовольчому ринку [5]. Арон Торок та Аттіла Ямбор (Török & Jambor, 2012) у своїх працях розглядають умови торгівлі аграрною продукцією у країнах після приєднання до ЄС [6].

Метою статті є аналіз стану співробітництва України із країнами ЄС в аграрній сфері, зокрема оцінка переваг і недоліків для товаровиробників олійних культур у рамках Угоди про асоціацію з ЄС, оскільки Україна виступає стратегічно важливим партнером країн ЄС на ринках насіння соняшника, сої та ріпака; а також вироблення пропозицій щодо формування сталих конкурентних переваг українських аграрних товаровиробників на європейському ринку.

Основні результати дослідження. Створення Європейського Союзу зумовило виникнення теорій європейської інтеграції. У 90-х роках ХХ ст. були вироблені моделі європейської інтеграції (вони регламентували дослідницько-правову діяльність) економічного федералізму, регіональної інтеграції, економічної інтеграції європейського типу та міжнародно-правового регулювання.

Головна особливість європейської інтеграції – це її відносно швидка практична реалізація після теоретичних обґрунтувань основних положень (15–20 років переговорів і приєднання організаційних та економічних змін).

У той же час європейська інтеграція має подвійний вплив на сусідні регіони. З одного боку, кордони практично зникають через розширення внутрішньої території ЄС. З другого боку, приєднання нових країн сприяє певній територіальній співпраці та інституційним нововведенням. Глибина і характер міжнародного співробітництва змінюються залежно від визначеного регіону, провідних галузей економіки, політичної стабільності країни тощо [7].

Євросоюз має багатий доробок єдиних стандартів, що зокрема стосуються таких сфер, як якість продуктів харчування, охорона здоров'я, соціальний захист, екологія, безпека на дорогах, умови для розвитку бізнесу, можливості для молоді. Найголовніше, що ці стандарти насправді впроваджуються, а не просто декларуються.

ЄС – один із головних торговельних партнерів України. Від моменту набуття незалежності нашою державою розвиток торговельних відносин між ЄС та Україною має позитивну динаміку, зокрема в аграрній сфері.

Розвитку торговельних відносин сприяють проведення ряду переговорів і підписання угод між ЄС та Україною щодо поглиблення економічної інтеграції і політичного співробітництва. Вступ України у Світову організацію торгівлі став передумовою початку переговорів між ЄС та Україною стосовно глибокої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, що є центральним елементом Угоди про асоціацію.

Під час П'ятнадцятого Саміту Україна – ЄС (19 грудня 2011 р., Київ) лідери України та ЄС офіційно заявили про завершення переговорів щодо Угоди про асоціацію. 30 березня 2012 р. у Брюсселі глави переговорних делегацій парафували Угоду [8].

Створення зони вільної торгівлі відповідає політиці нашої держави щодо європейської інтеграції, адже курс на вступ до ЄС є головним зовнішньополітичним пріоритетом України, що закріплено в законах України «Про основи національної безпеки України» (2003 р.) [9] і «Про основи внутрішньої і зовнішньої політики» (2010 р.) [10].

Угода про асоціацію між ЄС та Україною спрямована на встановлення стабільних і сприятливих сусідських сто-

сунків шляхом зміцнення економічних зв'язків. Головною метою цієї Угоди є наближення України до ЄС шляхом відкриття ринків для товарів і послуг за допомогою усунення перепон (передусім бюрократії та невиправданих бар'єрів, що спричиняються нею) для торгівлі. Приведення української регуляторної системи в низці економічних галузей до вимог ЄС (усунення митних зборів і нетарифних торговельних бар'єрів) поступово відкриє для українських експортерів європейський внутрішній ринок. Це є передумовою втілення у життя плану модернізації двосторонніх торговельних та інвестиційних відносин, а також формування в Україні такої моделі економічного розвитку, що матиме позитивний прямий вплив на бізнес і життя громадян України.

Слід відмітити, що стимулювання діяльності українських підприємств АПК на глобальних ринках сільськогосподарської продукції можливе в разі сприяння нагромадженню інноваційного капіталу, втілення у життя регуляторних програм і розвитку зовнішньоекономічної інфраструктури.

Виробництво олійних культур України є одним із провідних напрямів аграрної сфери і являє собою достатньо економічно розвинену, сформовану, постійно функціонуючу систему. Нині потреби вітчизняного внутрішнього ринку в продукції галузі цілком забезпечені, що створює сприятливі умови для експорту як насіння олійних культур, так і продуктів їх переробки.

Попит на насіння олійних культур та продукти їх промислової переробки на світовому ринку підвищується, що зумовлено двома основними факторами: 1) зміною смаків і вподобань споживачів (населення планети все частіше віддає перевагу оліям та жирам рослинного походження через їх фізіологічні переваги і доступніші порівняно із тваринними жирами ціни); 2) зростанням світового виробництва біодизельного пального на основі рослинних олій поряд із подорожчанням мінеральних енергоресурсів та зменшенням їх природних запасів.

У країнах ЄС насіння олійних культур має широке застосування. Його використовують як харчові продукти, корми, сировину для виробництва пального і промислових цілей. Переробка олійних культур забезпечує країни рослинними оліями та шротом. Головне призначення рослинної олії – це її використання як біодизельне пальне, що є дуже популярним серед населення країн Євросоюзу. Соевий шрот – важливий білковий інгредієнт у годівлі тварин. Отже, із підписанням Угоди про асоціацію з ЄС для учасників ринку олійних культур відкриються значні можливості, щоб розширити ринки збуту вітчизняної продукції.

Країни ЄС виступають основними споживачами насіння олійних культур. За даними USDA, у 2012/13 МР ці країни були другими в рейтингу імпортерів соєвих бобів і насіння соняшника (відповідно 11% та 17% світового імпорту). Як свідчать дані табл. 1, країни ЄС очолили список найголовніших імпортерів насіння ріпака (29% світового імпорту).

Далі розглянемо, які основні види сільськогосподарської продукції експортувалася з України до країн ЄС у 2012 р. (табл. 2).

Як бачимо з табл. 2, у структурі експорту української продукції найбільшу частку становлять сировинні товари – зернові культури та насіння олійних культур. Потреба ЄС у насінні олійних культур викликана значною кількістю

Таблиця 1
Питома вага основних імпортерів олійних культур у світі, 2012/13 МР

Насіння соняшнику		Соя		Ріпак	
Країни	%	Країни	%	Країни	%
Туреччина	34	Китай	66	ЄС-27	29
ЄС-27	17	ЄС-27	11	Японія	18
Росія	1	Мексика	3	Китай	16
Ін. країни	48	Ін. країни	20	Ін. країни	37

Джерело: Розраховано авторами за [11]

Таблиця 2
Обсяги експорту сільськогосподарської продукції
з України до країн ЄС у 2012 році

Назва товарів згідно з УКТЗЕД	Вартість експорту, тис. дол. США	Частка в експорті сільськогосподарської продукції до ЄС, %
Зернові культури	1981013,5	40,23
Насіння і плоди олійних рослин	1227637,5	24,93
Жири та олії тваринного або рослинного походження	818356,1	16,62
Залишки і відходи харчової промисловості	519862,3	10,56
Продукти переробки овочів	87946,5	1,79
Істівні плоди та горіхи	78602,0	1,60
Овочі	33515,9	0,68
Алкогільні й безалкогольні напої та оцет	24464,9	0,50
Какао і продукти з нього	22780,6	0,46
Інші товари	129616,7	2,63
Загальний обсяг експорту сільськогосподарської та харчової продукції	4923796,0	100,00

Джерело: Складено авторами за даними [12]

промислових потужностей з його переробки. У цілому експорт сільськогосподарської продукції з України до Євро-союзу має незначний рівень диверсифікації: на дві основні позиції експорту припадає близько 65% усього експорту сільськогосподарської продукції.

Протягом 2005–2012 рр. динаміка експорту олійних культур із України до країн ЄС була нестабільною (рис. 1). Досліджуваний період характеризується значним зростанням обсягу експорту ріпака, а у 2011–2012 рр. спостерігається збільшення експорту сої. Експорт насіння соняшника поступово зменшувався, оскільки українські аграрії збували його всередині країни, і таким чином експортувалася вже готова продукція – соняшникова олія.

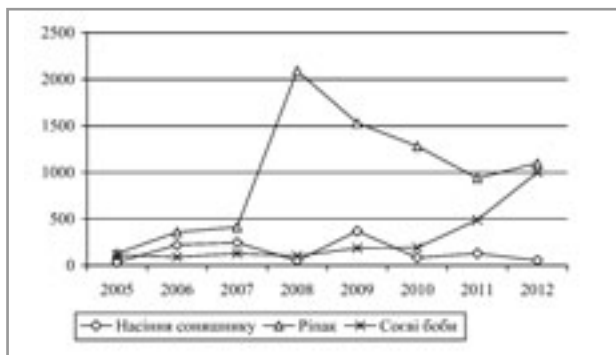

Рис. 1. Динаміка експорту насіння олійних культур із України до ЄС, тис. т

Джерело: Побудовано за даними [13]

Упродовж 2005–2012 рр. країни ЄС були основним партнером України щодо експорту ріпака та сої (рис. 2). Що ж стосується насіння соняшника, то, починаючи від 2007 року, обсяг його експорту до ЄС різко зменшився. У 2012 р. він складав 19,19% експорту України.

Успішний розвиток експортної діяльності вітчизняних виробників гальмують численні проблеми, серед яких насамперед слід виділити нерозвинену інфраструктуру (дороги, транспорт, елеватори, система забезпечення сільськогосподарською технікою), що призводить до збільшення вартості виробництва, високих втрат продукції під час її транспортування і зберігання. Ускладнений доступ до фінансових ресурсів обмежує інвестиційні можливості та стримує зростання ефективності виробництва сільськогосподарських виробників. Відсутність послідовної державної політики з розвитку

сільського господарства має наслідком не-ефективне використання державних коштів на підтримку сільського господарства. Державні програми з його розвитку не містять чітко визначених пріоритетів, через що бюджетні кошти не надають відчутної допомоги.

Для покращення відносин між Україною та країнами ЄС у сфері торгівлі сільськогосподарською і харчовою продукцією необхідно усунути певні перешкоди, а саме бюрократизовані та тривалі митні процедури, експортні й імпорتنі мита на деякі види продукції; скасувати заборону на імпорт української продукції через її невідповідність стандартам якості ЄС; налагодити систему відшкодування ПДВ експортерам; підвищити частку високоякісних продуктів у структурі виробництва; полегшити доступ до інформації щодо параметрів розвитку ринку.

Нині спостерігається тенденція збільшення експорту до країн ЄС зернових та олійних культур, рослинної олії. А за умови підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом асортимент експорту орієнтованої аграрної продукції буде значно розширеним.

У процесі переговорів Україна – ЄС запропоновано заходи щодо покращення торгівлі між двома сторонами [14; 15]. Для ЄС особливо важливими є залучення європейських інвестицій для розвитку вітчизняної сільськогосподарської інфраструктури; вільний торговельний режим; збільшення продажу високоякісного насінневого матеріалу, технологій та сільськогосподарської техніки в Україну; запровадження програм навчання сільгоспвиробників.

В Україні з метою покращення співпраці з ЄС намічені заходи щодо забезпечення більш сталих урожаїв; збільшення врожайності за зменшення витрат на вирощування олійних культур; підвищення якості насіння соняшника, сої та ріпака; удосконалення маркетингу в аграрній сфері; приведення параметрів якості й безпеки олійних культур до міжнародних стандартів; диверсифікації продукції; виділення державних цільових субсидій на закупівлю якісного насінневого матеріалу, технологій і сільськогосподарської техніки.

Для продуктивного експорту аграрної продукції важливо досягти інверсійної та інноваційної диверсифікації. Інверсійна диверсифікація експорту (завдяки мобілізації і комбінуванню наявних конкурентних переваг) може здійснюватися шляхом використання інтенсивних факторів виробництва та збільшення на цій основі доданої вартості, нагромадження обсягів відновлювальних природних ресурсів, урізноманітнення і розширення експортного асортименту, оперативного реагування на зміни ринкової кон'юнктури, залучення більшої кількості підприємств та регіонів до активної зовнішньоекономічної діяльності, роз-

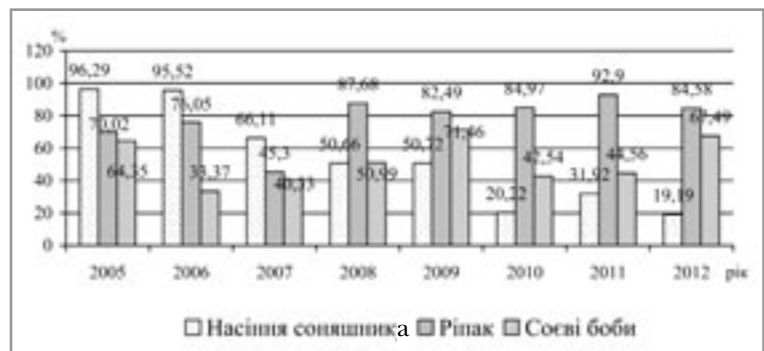

Рис. 2. Динаміка питомої ваги експорту насіння олійних культур із України до ЄС, %

Джерело: Побудовано за даними [13]

ширення форм експорту. Вітчизняні підприємства здатні підвищувати ефективність механізмів менеджменту, брати участь у глобальних ланцюгах постачання продовольства та стратегічних альянсах, успішно втілювати у життя принципи інноваційної диверсифікації [16].

Висновки. Співробітництво між Україною і країнами ЄС має характерні особливості. Торговельні відносини між двома сторонами розвиваються досить успішно, особливо щодо купівлі-продажу олійних культур. Серед найбільш конкурентних чинників вітчизняних аграрних виробників слід виділити природні переваги у виробництві олійних культур для внутрішнього використання та експорту.

Ринок ЄС є достатньо перспективним для українського аграрного сектору. За умов підписання Угоди про асоціацію з ЄС для українських аграріїв відкриються нові можливості для розвитку торговельних відносин. Але поряд із новими позитивними можливостями (розширення ринків збуту та збільшення прибутку, підвищення ефективності виробництва і поліпшення якості продукції, більш ефективне використання державних коштів на підтримку сільського господарства) можуть бути й негативні. Серед останніх варто відзначити зростання конкуренції, збільшення додаткових витрат на підвищення якості продукції та диверсифікацію. Окрім того, можливе збільшення обсягів імпорту продовольчих товарів, виготовлених на основі високотехнологічного потенціалу економічно розвинених країн, спроможних підтримувати власне сільське господарство численними механізмами, що зумовлює дискримінаційне становище вітчизняних товаровиробників на українському ринку.

Для того щоб підтримати конкурентні позиції українських підприємств на європейському аграрному ринку, вітчизняним урядовцям необхідно розробити чітку і сучасну агропромислову політику, яка б забезпечувала захист АПК від зовнішніх та внутрішніх негативних впливів.

Література

1. Супіханов Б. К. Перспективи розвитку агропромислового комплексу в умовах членства України в СОТ та формування зони вільної торгівлі з ЄС / Б. К. Супіханов // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 138–144.
2. Кваша С. М. Заходи єдиної аграрної політики на сільськогосподарських ринках країн ЄС / С. М. Кваша // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 144–147.
3. Киризиук С. В. Нові виклики для аграрного сектору у світлі формування зони вільної торгівлі Україна – ЄС / С. В. Киризиук // Економіка і прогнозування. – 2010. – № 1. – С. 130–141.
4. Палаганюк Ю. В. Створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС як реалізація державної політики України на європейську інтеграцію [Електронний ресурс] / Ю. В. Палаганюк. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Apdup/2011_1/1-4-22.pdf
5. Wojnec S. European Enlargement and Agro-Food Trade / Stefan Wojnec, Imre Ferto // Canadian Journal of Agricultural Economics. – 2008. – № 56(4). – P. 563–579.
6. Torok A. Changes in Agri-Food Trade of the New Member States since EU Accession – A Quantitative Approach / Aron Torok, Attila Jambor // In Conference on International Association of Agricultural Economists Processing (IAAE). – Foz do Iguacu, Brazil, 2012. – 18-24 August. – 19 p.
7. Sousa L. De. Understanding European Cross-border Cooperation: A Framework for Analysis / Luis De Sousa // Journal of European Integration. – 2013. – Vol. 35, No 6. – P. 669–687.
8. Information on the EU-Ukraine Association Agreement [Electronic resource]. – Accessed mode : http://eeas.europa.eu/top_stories/2012/140912_ukraine_en.htm
9. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964-IV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15>
10. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55. – Ст. 1840.
11. Oilseeds: World Markets and Trade [Electronic resource] // Foreign Agricultural Service/USDA Office of Global Analysis. – 2013. – Accessed mode : <http://www.usda.gov/>
12. Співробітництво між Україною та країнами ЄС у 2012 році. Статистичний збірник ; відп. за випуск А. О. Фризоренко. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 229 с.
13. Trade Statistics for International Business Development [Electronic resource]. – Accessed mode : <http://www.trademap.org/Index.aspx>
14. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС [Електронний ресурс] // Міністерство закордонних справ України. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-association>
15. Оцінка наслідків угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС [Електронний ресурс] // Міжнародний центр перспективних досліджень. – К., 2007. – Режим доступу : icps.com.ua/pub/files/68/76/fta_eu_impact.pdf
16. Спартак А. Н. Внешнеэкономическая стратегия России в условиях глобализации / А. Н. Спартак // Мировая экономика и международные отношения. – 2008. – № 5. – С. 3–13.

Стаття надійшла до редакції 02.10.2013

References

1. Supikhanov, B. K. (2008). Prospects of agriculture development in the conditions of Ukraine's membership in WTO and Free Trade Area with EU forming. *Ekonomika APK (Economy of AIC)*, 11, 138-144 (in Ukr).
2. Kvascha, S. M. (2008). Measures of the single agrarian policy at the agricultural markets in EU countries. *Ekonomika APK (Economy of AIC)*, 11, 144-147 (in Ukr).
3. Kyryziuk, S. V. (2010). New aspects for the agrarian sector within the formation of Free Trade Area. *Ekonomika ta prohnozuvannia (Economics and Forecasting)*, 1, 130-141 (in Ukr).
4. Palahaniuk, Y. V. (2011). Formation of Free Trade Area between Ukraine and the EU like the realization of Ukrainian state policy for the European integration. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Apdup/2011_1/1-4-22.pdf (in Ukr).
5. Wojnec, S., & Ferto, I. (2008). European Enlargement and Agro-Food Trade. *Canadian Journal of Agricultural Economics*, 56(4), 563-579.
6. Torok, A., & Jambor, A. (2012, August). Changes in Agri-Food Trade of the New Member States since EU Accession – A Quantitative Approach. Paper presented at IAAE of Agricultural Economists Processing (pp. 1-19). Foz do Iguacu, Brazil.
7. Sousa, L. (2013). Understanding European Cross-border Cooperation: A Framework for Analysis. *Journal of European Integration*, 35(6), 669-687.
8. Information on the EU-Ukraine Association Agreement (2012). Retrieved from http://eeas.europa.eu/top_stories/2012/140912_ukraine_en
9. Verkhovna Rada of Ukraine (2003). *About Bases of Ukrainian national safety (Law of Ukraine)*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=964-15> (in Ukr).
10. Verkhovna Rada of Ukraine (2010). Basic Directions of Internal and External Policies (Law of Ukraine). *The Official Bulletin of Ukraine*, 55, Art. 1840 (in Ukr).
11. Foreign Agricultural Service/USDA Office of Global Analysis (2013). *Oilseeds: World Markets and Trade*. Retrieved from <http://www.usda.gov/>
12. The State Statistics Service of Ukraine (2013). *Cooperation between Ukraine and EU countries in 2012*. In A Fryzorenko (Ed.). Kyiv: SSSU (in Ukr).
13. *Trade Statistics for International Business Development*. Retrieved from <http://www.trademap.org/Index.aspx>
14. The Ministry of Foreign Affairs (2012). *Ukraine – European Union Association Agreement*. Retrieved from <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-association> (in Ukr).
15. The International Centre of Perspective Researches (2007). *Estimation of consequences of the agreement about free trade between Ukraine and the EU*. Kyiv, Ukraine. Retrieved from http://icps.com.ua/pub/files/68/76/fta_eu_impact.pdf (in Ukr).
16. Spartak, A. N. (2008). External economic strategy of Russia in the globalization conditions. *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya (World Economy and International Relations)*, 5, 3-13 (in Russ.).

Received 02.10.2013

Науковий журнал
«Економічний часопис-XXI»
 читайте на веб-порталі
www.soskin.info/ea/